سەرەڕای هەموو شتێك, جیهان تەختە

دڵزار حەسەن

لە ساڵی (1492) کریستۆفەر کۆلۆمپۆس (Christopher Clolumbus) گەشتێکی دەریایی کرد بەلای رۆژئاوادا, بۆناوچەی هیندستان گەشتەکە ناوچەی "نینا, پینتا, سانتاماریا"ی گرتەوە, هەڵبەتە دوای ئەو هەموو گەڕان و ماندووبوونەی کۆلۆمیۆس هێشتا هەر نەیتوانی وڵاتی هیندستان بدۆزێتەوە, بەڵام ئەو خەڵکانەی لەو گەشتە چاوی پێیان کەوتبوو ناوی لێنان "هیندییەکان" و ئیبنجا گەڕایەوە ماڵەوەو راپۆرتێکی بۆ "شا و شاژن"ی خۆی نووسی و تیایدا رایگەیاند کە "جیهان خڕە", ئەم وتەی رۆژنامەنووس و نووسەری بەناوبانگی ئەمریکایی "تۆماس ئێل فریدمان"ە کە لە کتێبی "سەرەڕای هەموو شتێك, جیهان تەختە" ئاماژەی پێداوە.

هەڵبەتە ئەو کتێبە بابەتێکی رۆژنامەنووسییانەی فریدمانە کە لەرێگای گەشتەکەیەوە بۆ هیندستان بیرۆکەی نووسینی ئەو پەرتووکەی لاخەملاوەو لەگەڵ ئەوەشدا ئەم پەرتووکە بەدوایین تێزی ئابووری و سیاسی تۆماس فریدمان دادەندرێت لەبارەی خوێندنەوەی تازەوە بۆ سیستەمی ئابووری و پیشەسازی و تەکنەلۆژیای ئێستا, فریدمان هەوڵدەدات لە رێگای گێڕانەوەی گەشتەکەی خۆیەوە بۆ وڵاتی هیندستان دوای تێپەڕبونی (512) ساڵ بەسەر گەشتە زانستی و جوگرافییەکەی کۆلۆمپۆسەوە ئەمیش جارێکی دیکە دەرگا بەڕووی قەیرانە نوێیەکان ئاوەڵابکاتەوە, ئەو قەیران و چەمکە ئاڵۆزیانەی دنیای بازرگانی و تەکنەلۆژیاو پیشەسازی کە بە بۆچوونی تۆماس فریدمانەوە ئەمڕۆکە هەر یەك لە هیندستان و چین رابەرایەتییان دەکەن, فریدمان لەبارەی گەشتەکەیەوە بۆ ناوچە پیشەسازییەکانی هیندستان دەڵێت: "سەرەتا راپۆرتەکەم تەنها بۆ هاوسەرکەم نووسیی و بە ئەسپاییەوە بە گوێی هاوسەرەکەم چرپاند کە جیهان تەختە", لێرەدا نابێت ئەوە لەیادبکرێت کەئەو پەرتووکەی تۆماس فریدمان کاری لەسەر کردووە ئاماژەو تێبینی و زەنگی مەترسییەکانی تەنها ئاراستەیە بۆ کۆمەڵگای ئەمریکایی و هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا خاوەن کۆمپانیاکان و سیاسەتوان و دەسەڵاتدارانی ئەمریکایش لەو دۆخە سامناکە بە ئاگا دێنێتەوە, کە لەو حاڵەتەدا فریدمان پێیوایە "جیهان ئێستا تەختەو سەرەڕای ئەمەش هاووڵاتیانی ئەمریکاییش لە خەوێکی هەمیشەییەدا ژیان دەگوزەرێنن", ئەو پێیوایە رەوڕەوەی جیهان زۆر خێراتر لەوەی زۆربەی خەڵك تێبینی دەکەن تیدەپەڕێت, بەلای فریدمانەوە رووداوی (11)ی سێبتێمبەر و بوونی ئینتەرنێت وتەکنەلۆژیاو زانیارییە تازەکان بە شێوەیەك کۆشکی سپی و خەڵکی ئەمریکای سەرقاڵکردووی, بەجۆرێك تەنانەت هانی هەندێ کەسیدا گومانی ئەوە بکەن کە پرسی "جیهانگەرایی" کۆتایی هاتووە.

بەپێچەوانەی ئەوە تۆماس فریدمان وا هەست دەکات وێنەکانی دوای کارەساتی (11)ی سێبتێمبەر ئەوە دەردەخەن کە پرسی "جیهانگەرایی" بە تەواوی بە قۆناغێکی نوێدا تێپەڕیوە نەك بە کۆتا هاتبێت, بیرۆکەی هاتنە پێشەوەی ئەو تێزەشی گەڕاندۆتەوە بۆ ئەو گەشتەی کە لە ساڵی (2004) بۆ ناوچەی پیشەسازییەکانی هیندستان سازیدابوو. بە مەزەندەی ئەمیش ساتی میتۆدی دۆزینەوەی "ئەرخەمێدیس"یانەش بۆ ئەو دەگەڕێتەوە بۆ ئەو رۆژانەی کە سەردانی حەرەمی زانکۆی (Infosys Technologies)ی کرد کە یەکێکە لە پێشکەتووترین ناوچەی پیشەسازی و بەرنامەسازی (Outsourcing)یەکانی هیندستان, لەو زانکۆیەدا تۆماس فریدمان چاوی بە گەورە بەڕێوەبەری راپەڕاندنی زانکۆکە "نیلکانیناندان"ی لە ژووری کۆنفرانسی ڤیدیۆیی جیهانی کەوت. فریدمان دەڵێت: "خۆشبەختانە لەو ژووانەمدا لەگەڵ نیلکانی زانای بەناوبانگی هیندی, گەورەترین شاشەی تەلەفزیۆنیم بینی لە سەرتاسەری کیشوەری ئاسیادا کە قەبارەکەی بەقد دیوارێك دەبوو.

دیارە شاشەکە توانای ئەوەی هەیە کۆبوونەوەی کردارییانە بۆ هەموو لایەنە سەرەکییەکانی بواری کارەکانیان کە بۆ هەر پرۆژەیەك لە هەر کاتێك لەسەر ئەو شاشە قەبارە زۆر گەورەیەدا سازبدات, فریدمان بۆچوونی وایە نەخشەسازە ئەمریکاییەکان دەتوانن لەسەر ئەم شاشەیە لەگەڵ دانەری بەرنامەسازییەکان قسەبکەن و هەروەها لەگەڵ هەموو بەرهەمهێنەرە ئاسیاییەکان دەشتوانن لەچوارچێوەی ئەو شاشە گەورەیەدا بەیەکەوە بە یەکجارەکی گفتوگۆ بکەن. لە تەك

ئەمەشدا "نیلکان"ی ئاماژەی بەوە دابوو کە پرۆسەی جیهانگەرایی لەمڕۆکەدا خۆی لەو چەمکانە دەبینێتەوە, بەگۆتەی "نیلکان"ی (Outsourcing) یاخود بەرهەمهێنانی کالاّ بە قۆناغی لە چەند شوێنێکی جیهان, تەنها رەهەندێکە لە چەند شتێکی سەرەکی تر کە ئەمڕۆکە لەم جیهانەدا روودەدات, گوتیشی ئەوەی کەروویداوە لە چەند ساڵی رابردوو بەرهەمهێنانی یەکجار زۆر لە بواری تەکنەلۆژیا کراوە بەتایبەتی لە سەردەمی "شەڕی سارد"ەوە, فریدمان دەڵێت نیلکانی درێژەی بە قسەکانی دەداو دەیگوت: کاتێك ئەم هەموو شتانە لەناکاو لە دەوروبەری ساڵانی (2000) کەڵەکەیانکرد ئەمانە هەموو پلاتفۆرمێکیان پێکهێنا کە بە هۆیەوە دەکرا بەرهەم و سەرمایە هزرییەکان لەهەر شوێنێکەوە هەبێت بە ئاسانی بگەیەندرێن, بەم پێیەش دەکرا ئەم بەرهەمانە دابەشبکرێن و بگەیەندرێت و بکڕێن و بەرهەم بهێندرێن و پاشان دووبارە بکرێنە یەکپارچە. ئەمەش رادەیەکی نوێی ئازادی بە رێگاکانی کارکردن بەخشی, بەتایبەتی لە یبواری بەرهەمە هزرییەکاندا, ئەوەی تۆ ئێستا لە "بانگالۆر" دەیبینی بەرهەمی کۆی ئەو هەموو شتانەیە بە یەکەوە. فریدمان لە درێژەی گێڕانەوەکەیدا دەڵێت: نیلکانی دەستەواژەیەکی دەربڕە کە لە گوێمدا زرینگایەوە ئەو گوتی: "گۆڕەپانی یارییەکە ئێستا تەختە" مەبەستیشی ئەوەبوو کە ولاّتانی وەك هیندستان ئێستا بە یەکسانی و بە شێوەیەك دەتوانن پێشبڕکێی لە بواری کاری تەکنەلۆژیای جیهانی بکەن کە هەرگیز نموونەی ئەوها لە پێشتردا نەهاتۆتە ئاراوە, هەروەها باشتر وایە ئەمریکا خۆی بۆ ئەو رەهەندە پیشەسازی ترسناکانە ئامادەبکات. ئەو ئێوارەیە کە حەرەمی زانکۆی (Infosys)م جێهێشت بە درێژایی رێگای پڕ تاسەی گەڕانەوەم بۆ "بانگالۆر" زۆر بیرم لەو رستەیەی نیلکانی دەکردەوە "گۆڕەپانی یاریکردن تەختکراوە!!" بیرم دەکردەوە نیلکانی چیدەڵێت و مەبەستی لەو قسەیە چییە؟! کە گۆڕەپانی یاریکردن ئێستا تەختکراوە, بەڵێ تەختکراوە؟! ئای خودایە, ئەو پێم دەڵێت جیهان تەختە!! من لێرەدا لە بانگالور پاش زیاتر لە (500) ساڵ لە گەشتە دەریاییەکەی کۆلۆمپۆش و گەڕان بەدوای کورتترین رێگا بۆ هیندستان بەهۆی تەکنەلۆژیا دەریاییە سادەکەی خۆیەوەو گەڕانەوەی بەساغی کە سەلماندی "جیهان خڕە" یەکێك لە زیرەکترین ئەندازیارانی هیندستان کە راهێنانی لە بەرزترین پەیمانگای ولاّتەکەی خۆی کردووەو نوێترین تەکنەلۆژیای سەردەم لە بەردەستیەتی, پێم دەڵێت: "جیهان تەختە" بەڵێ وایە جیهان تەختە بە ئەندازەی ئەو شاشە گەورەیەی ژوورەکەی خۆی کە دەتوانێت کۆبوونەوەی قەرەباڵغ بۆ تەواوی زنجیرەی ئامادەکارییەکان سازبکات. لەوەش زیاتر ئەو باسی ئەم گەشەسەندەی دەکردو بەوەرچەرخانێکی گرینگ لە پێشکەوتنی مرۆڤ و هەلێکی گەورەش بۆ هیندستان, جیهانی سەیردەکرد, ئەو لەژێر ئەو رۆشناییەوە پێیوابوو ئێمە جیهانمان کردە جیهانێکی تەخت؟! فریدمان شرۆڤەی ئەو پێکهاتانە بەسەر سێ قۆناغی دابەش دەکات, جیهانگەرایی یەکەم لە ساڵانی (1492) دەست پێدەکات تا ساڵی (1800) کە جیهانی لە قەبارەیەکی گەورەوە بۆ قەبارەیەکی مامناوەند بچووك کردەوە, هێزی بزوێنەری ئەو سەردەمیش ئەو ولاّتانەی جیهان بوون کە بە دوای سەرچاوەکان و داگیرکردنی ولاّتان دەگەڕان. جیهانگەرایی دووەمیش لە ساڵانی (1800)ەوە دەست پێدەکات تا ساڵی (2000) ئەو پرۆسەیەش جیهانی لە قەبارەیەکی مامناوەندەوە بۆ قەبارەیەکی بچووکتر گۆڕی, هەروەها پێشەنگی ئەو گۆڕانکارییانەش بێگومان ئەو کۆمپانیانە بوون کە بەدوای بازاڕو کار دەگەڕان, جیهانگەرایی سێهەمیش لە ساڵانی (2000)ەوە دەستی پێکردووە, ئەم سیستەمەش جیهان لە قەبارەیەکی بچووك بۆ قەبارەیەکی زۆر بچووك دەگۆڕێت و لە هەمانکاتیشدا گۆڕەپانی یارییەکە تەخت دەکات, لەکاتێکدا ئەم تێزەش سەرهەڵدەدات بەلای فریدمانەوە کە هێزی بزوێنەر لە جیهانگەرایی یەکەمدا بریتی بوو لە بەجیهانی بوونی ولاّتان و لە جیهانگەرایی دووەمیشدا پرۆسەکە لەدەستی کۆمپانیاکاندا بووە. بزوێنەری جیهانگەرایی قۆناغی سێهەمیش بریتییە لە جیهانی بوونێك کە تاك و گروپە بچووکەکانیش بەدەوری خۆی کۆدەکاتەوە, تاکەکان دەتوانن ئێستا بپرسن جێگای من لەو هەلومەرج و پێشبڕکێیە جیهانییە لە کوێیە؟! هەروەها چۆن دەتوانم بە توانای خۆم لەسەر ئاستی جیهان بەشداری و هاوکاری کەسانی دیکە بکەم, بەلاّم جیهانگەرایی سێهەم نەك هەر تەنها لەسەردەمەکانی پێشوو جیاوازترە لەوەی چۆن جیهانی بچووك کردۆتەوەو تەختی کردووەو چۆن تاکەکانی دەسەلاّتدارکردووە, بەڵکو جیاوازی دیکەی لەوەدایە کە جیهانگەرایی یەکەم و دووەم لەلایەن ولاّتان و کۆمپانیاکانی ئەوروپا و ئەمریکا بەڕێوەدەبران, بەلاّم جیهانگەرایی سێهەم نەك هەر تەنها لەلایەن تاکەکانەوە بەڕێوە دەبردرێت, بەڵکو ئەمڕۆکە لەلایەن گروپی هەمەجۆری نە رۆژئاوایی و نەسپی پێست بەڕێوە دەچێت, لەجیهانگەرایی سێهەمدا تۆ هەموو رەنگێکی پەلکە زێڕینەی مرۆڤ دەبینی کە لەو پرۆسەیە تیایدا بەشدار بووینە.

ئەم سیستەمە یەکانگیریە بەلای تۆماس فریدمانەوە ئەو راستییە دەردەخات کە گەنجێکی تەمەن (14) ساڵان چ لە رۆمانیا بێت یان بەنگالور و سۆڤیەت و ڤێتنام بێت گشت زانیارییەك و ئامرازێك و بەرنامەیەکی کۆمپیوتەری ئاسانی لەبەردەستدایەو دەتوانێت زانیارییەکان بە ئارەزووی خۆی بەکاربهێنێت, لەگەڵ ئەوەشدا فریدمان پێیوایە بەیەکەوە بەستنەوەی بانکەکانیش لەلایەن ئەو وڵاتانەوە پرسی زیانەکانی ئەو پرۆسە جیهانگیرییەی هێنا پێشەوە کە بە ئاشکرا بینیمان کە گروپی قاعیدە زانیاری بانکەکانی بەرێگای ئینتەرنێتەوە بە یەکەوە بەستبۆوە.
هەڵبەتە بەستنی هەموو ئەو بانەکانەش ئێمە دەگەیەنێتە سەردەمێکی نوێ و داهێنراو سەردەمێك کە لەلایەن هەردوو گۆڕەپانەکەوە چەپ و راست, لەرۆژئاوا و لەرۆژهەلات و لە باشوور وباکوور بەڕێوەدەچێت.
فریدمان دریژە بە گێرانەوەکە دەدات و دەڵێت: سی ساڵ بەر لە ئێستا ئەگەر بۆت بکرابایە هەڵی لەدایکبوونی خۆت هەڵبژێری کە خوێندکاری پلە (B)ی شاری پۆستن بی یان خوێندکارێکی بەهرەداری بانگالۆر یان پەکین بیت, ئەوە بەدڵنیاییەوە شاری پۆستنت هەڵدەبژارد, چونکە خوێندکاری بەهرەداری بانگالۆر یان پەکین بەراستی ناتوانێت سوود لە بەهرەکەی خۆی ببینێت, هەڵبەتە ناشتوانن لەسەر ئاستی جیهان کار بکەن و رۆڵی خۆیان ببینن, بەلام لە ئێستا بەدواوە بارودۆخ گۆڕاوە, کاتێك کە جیهان تەخت دەبێت هەر کەسێکی لیزان بگاتە (Googl) و کۆمپیوتەرێکی لاپتۆپی هەرزانی هەبێ ئەوا بە ئاسانی دەتوانێ کیبڕکێ و داهێنان بکات. کاتێکیش کە جیهان پان بێ تۆ دەتوانی داهێنان بکەیت بێ ئەوەی پێویستت بە کۆچکردن هەبێت, ئەمەش کارەکە ئاسانتر دەکات بۆ مرۆڤایەتی.

چۆن جیهان ئاوا پان بوو, چۆنیش بەم خێراییە روویدا؟!

بەلای تۆماس فریدمانەوە ئەم پرۆسەیە دەرئەنجامی دە هێزو دە پێشهات بووە, کە هەر هەموویان پێکەوە لەماوەی ساڵانی نەوەدەکان هاتن و پاشان لە دەوروبەری ساڵی (2000) تێکەڵ بەیەك بوون, فریدمان پێیوایە یەکەم رووداوی ئەو گۆڕانکارییانە (9)ی تشرینی یەکەم بووە نەك (11)ی سێپتێمبەر. واتا ساڵی (1989) کە هاوکاتە لەگەڵ رووخانی دیواری بەرلین کە بەلای فریدمانەوە رووداوێکی گرنگ بووە, چونکە رێگای پێماندا بیر لە جیهان وەك تاکە بۆشاییەك بکەینەوە, بۆ پاڵپشتی وتەکەشی فریدمان بۆچوونێکی (Amarya sn) ئابووریناس و وەرگری خەڵاتی نۆبڵ دەهێنێتەوە کە دەڵێت: "دیواری بەرلین تەنها سیمبولی راگرتنی خەڵك لەناو ئەڵمانیا نەبوو, بەڵکو کۆسپێك بوو لەبەردەم رووی راستەقینەی دیمەنی جیهان و ئایندەمان, دووەم رۆژی گرینگ (9)ی ئابی ساڵی (1995) بوو, ئەو رۆژەی کەبەرنامەی (NetScape) خرایە بازاڕەکانەوە کە بووە هۆی روودانی دوو شتی گرینگ, یەکەمیان وایکرد ئینتەرنێت راستەوخۆو زیندوو بێت, ئەویش بەهۆی بەرنامەی (Browser) بۆ خستنەڕووی وێنەو زانیارییەکانی سەر سایتەکان, دووەمیان بەرنامەی (NetScape) کە بووە هۆی گەشانەوەی بواری ئینتەرنێت و پەیدابوونی وەبەرهێنانی زەبەلاح بە ملیارەها دۆلار لە کێبڵەکانی (Fiber-Optic) واتا کێبڵی ریشاڵی بینایی و وەبەرهێنانی لە رادەبەدەری (Crossing Global) بەخۆشی بێ یان بە ناخۆشی تۆڕێکی جیهانی کێبڵی ژێر دەریاو زەمینی دروستکرد, ئەمەش بووە هۆی تێچوونی گواستنەوەی وێنەو دەنگی کرداریرانە بۆ سفر دابەزێت, پاشان بەرێکەوت وای لێکرد پۆستن و بانگالۆر و پەکین لاەناکاودا ببنە دراوسێی یەکتری. بە کورتی ئەوی شۆڕشی (NetScape) کردی پێکەوە بەستنەوی بۆ ئاستێکی نوێ گواستەوە, چونکە لەیەك کاتەدا دەیانتوانی پەیوەندی بە خەڵکێکی زۆرتر لەخۆیان لە شوێنی جیاو بە چەندین رێگای جیاواز جیاواز زیاتر لە جاران بکەن. بێگومان هیچ وڵاتێك بەق دە هیندستان سوودی زیاتری لە سەردەمی (NetScape) وەرنەگرتووە.
چونکە ئەو زانایە (Denacat Sing) یەکێکە لەناودارترین گروپی بەرهەم هێنانی هاوبەش لە "Wall Street"ی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و دایك و باوکی دکتۆرایان لە کیمیای ژیاری "Biochemistry" لە زانکۆی نیودلهی بەدەست هێناوە, بەرلەوەی بۆ ئەمریکا کۆچ بکەن "Sing" دەیگێرێتەوە کە هیندستان نەسەرچاوەی داهات و نە ژێرخانی ئابووریشی هەبووە, بەلام خەڵکی چاکی لەرووی چۆنایەتی و چەندایەتی بەرهەمهێناوە, بەلام زۆربەیان لەسەر شۆستەی بەندەرەکان وەك سەوزەوات بۆگەن دەبوون, تەنها رێژەیەکی کەمیان دەیانتوانی سواری کەشتیەکان بن و رزگاریان ببێت, هەڵبەتە لە مەودوا چیتر وانابێت, چونکە ئێمە ئەو زەریان پەڕیوەمان دروستکرد کە پێی دەوترێت "کێبڵی ریشاڵی بینایی" دیارە بۆ کەسێك کە بیەوێت زانیاری بەدەست بهێنێت دەبوا دەیان ساڵ هیندستان بەجێ بهێڵێ تا دەبوو بە کەسێکی

پسپۆر, بەلاّم ئێستا هەر ئەو مرۆڤە دەتوانێت لە هیندستانەوە خۆی بە جیهانەوە ببستێتەوە, ئێستا پێویست ناكات بچێتە كۆلیژی "Yale" كار بۆ "Goldman Sachs" بكەی, هیندستان هەرگیز ناتوانیٚ تێچووی سیستەمی گواستنەوەی زانیارییەكان دابین بكات, بۆ ئەوەی هیندستانی زیرەك بە ئەمریكای تەكنەلۆژیای بەرز ببەستیٚ, بۆیە لە بەرامبەردا خاوەن سەهمە "Share Holdrs" ئەمریكایەكان پارەكەیان بۆدا, بەلیٚ وەبەرهێنانی شێتانەی لە رادەبەردەر دەكریٚ ببێتە شتێكی زۆر چاك, لە درێژەی قسەكانیدا سینگ گوتی: بەلاّم وەبەرهێنانی هێڵەكانی شەمەندەفەر و هەروەها قازانجەكانیشی تەنها بۆ ولاّتی ئەمریكا بوو, بەلاّم لە حالّەتی هێڵە دیجیتالّەكان بێگانەكان قازانجیان كرد, كەواتە هیندستان ئەمڕۆكە بە خێرایی سواری ئەو شەمەندەفەرە نوێیە بووە. بەڕاستی ئەو پێشكەوتنە لە ناكاوەی بواری یەك بەستنەوەی خەڵك بە خەڵك و بەرنامەی كۆمپیوتەری بە بەرنامەی كۆمپیوتەرییەوە لە ماوەیەكی كورتدا بووە هۆی بەرهەمهێنانی زیاتر لە شەش فاكتەری پانكەرەوەی جیهان, شەش رێگای نویٚ كە بە هۆیەوە تاك و كۆمپانیاكان دەتوانن لە كارەكانیان و لە گۆڕینەوەی زانیارییەكان هاوكاری یەكتر بكەن.

یەكەمیان:

لەو رێگایانە "Outsourcing" بووە, واتا بەرهەمهێنانی كالاّ بە قۆناغ لە چەند شوێنێكی جیهاندا كاتێك بەرنامەكانی كۆمپیوتەرەكەی من بەبیٚ كەموو كورتی بە هەموو بەرنامەكانی هاوشێوەی لای ئێوە ببستریٚ, مانای ئەوەیە كە هەموو جۆرە كارێك هەر لە ژمێریارییەوە بگرە تا دەگاتە بەرنامەسازی دەتوانرێت بە شێوەی دیجیتالّ بچووك بكرێتەوە و بۆ هەر شوێنێكی جیهان بگوازرێتەرەوە.

دووەمیان: "Off Shoring" بوو, واتا گواستنەوەی پرۆسەی بازرگانی بە شوێنێكی هەرزانتر, دەتوانم تەواوی كارگەكەی خۆم لە كانتۆنی "ئۆهایۆ" بۆ كانتۆنی "چین" بگوازمەوە.

سێهەمیان:"Open Sourcing" بۆ یاخوود شكاندن و پاوانكردنی كالاّیەك لە یەك خاوەن بۆ چەند خاوەنێك تا بتوانن بیفرۆشن, ئەم سیستەمی كاركردنەش Linux "سیستەمێكی كۆمپیوتەری كراوەی بە خۆڕاییە" ئەمەش بە سوود وەرگرتن لە هاوكاری چەند ئەندازیارێك كە بەیەكەوە لەسەر هێڵی ئینتەرنێت بە خۆڕایی كاردەكەن بەرێوە دەچێت.

چوارەمیان: "In Sourcing" بوو, بەلاّم بۆ ئەوە لێدەگەڕێم كۆمپانیایەكی وەك "ups" بێتە ناو كۆمپانیاكەم و دەست بەسەر گشت كارە لۆجیستییەكانمدا بگرێت, هەر لە پڕكردنەوەی فۆڕمی كالاّ بە هۆی ئەنتەرنێت تا بە گەیاندنی كالاّكان و چاكردنەوەیان بۆ كڕیارەكان كە كاتێك لەلایەن ئەوانەوە تێكدەشكێت.

پێنجەمیان: "Supply Chaining" بوو, واتا زنجیرەی خستنەروو كە دەگاتە هەموو ئەو بەشانەی هێنانی كەرەستەی خاوو نیمچە كالاّ و كالاّی تەواو گەیاندنی بەدەست كڕیارەكانەوە, ئەمەشیان تایبەتمەندیەكی كۆمپانیای "Wal-Mart"ە بۆ نموونە من دەتوانم زنجیرەیەكی خستنەڕووی جیهانی دروست بكەم بەو پەڕی كارامەیی بۆ ئەوەی ئەگەر كالاّیەكم لە ولایەتی ئاركینساس فرۆشت یەكسەر دانەیەكیتر بە هەمان شێوە لە چین بەرهەم دێنم ئەگەر "Wal- Mart" ولاّتێك بوایە ئەوە دەبووە هەشتەم گەورەترین هاوبەشی بازرگانی لە چین, نوێترین شێوەی ئەو هاوبەشیەش ناو دەنێم "Informing" ئەمەش سیستەمی گەڕانە لەنێو "Google , Yahoo, Msn"دا كە رێگا بە هەموو كەسێكدەدا لەگەلّ خەلّكانی دیكەدا لە دوای سەرچاوەی لەبن نەهاتووی زانیاریدا بگەڕێن, دوا پانكەرەوەی جیهانیش ناوی لێدەنێم "The Steroids" كە بریتین لە پەیوەندیكردنی بێوایەرو و پرۆتۆكۆلّی گوازتنەوەی دەنگ لە رێگای ئەنتەرنێت"Voip" ئەوەی كە "Steroids" دەیكەن بریتیە لە "Charge Turbo" یاخوود ئامێری زیادكردنی هێزی بزوێنەر بەهۆی زیادكردنی بری ئۆكسیجن كە دەچێتە ناو بزوێنەرەكانەوە.

تۆماس فرێدمان لە درێژەی كتێبەكەیدا ئاماژەی بە وتەیەكی "گریك مۆندی" گەورە بەرێوەبەری كۆمپانیای مایكرۆسۆفت دەدا و دەلّێت "دروستكردنی ئەم سەكۆیە بەم تایبەتمەندیە دەگمەنانەوە بەراستی پێشكەوتنێكی بەردەوام بوو كە دەرفەتی رەخساند ئەوەی تۆ ناوت لێناوە پانكردنی جیهان بێتە ئاراوە, راستە ئێستا هەموو كەسێك بواری گەیشتنی ئەو زانیاریانەی بۆ نییە, بەلاّم ئێستا بەهۆی ئەم ئامێرەوە خەلّكێكی زۆرتر و لە شوێنی جیاجیا و لە رۆژانی تایبەتەوە بە رێگای شەفاف و كراوە دەگەن بە یەك و كە بێگومان لە مێژوودا قەد تەكنەلۆژیایەكی ئەوها بەرهەم نەهاتووە, فرێدمان زەنگی مەترسیەكە نزیكتر دەكاتەوە و بە ئاماژەیەك بە گەلی ئەمریكا دەلّێت: ئەگەر رێژەیەكی زۆر لە ولاّتانی هیندستان و

چین و بەشێك لە كیشوەری ئاسیا كالاَكانیان بێننە پێشەوەی كە نزیكەی دوو بەرامبەری هێزی كاری ئەمریكایەكانە بۆیە رای دەگەیێنم كە ئەمە پێشهاتێكە، زەنگێكە بۆ ئایندەمان، چونكە هیندییەكان و چینییەكان بۆ چوونە خوارەوە پێشبركێمان ناكەن بەڵكو بۆ سەركەوتن لە ململانێدان لەگەڵ ئێمەدا.
ئێستا بەرهەمەكانی ژێر كراس و باڵی فرۆكە لە چین دەنەخشێندرێن و رەنگە بۆ ماوەی سی ساڵی دیكە كالاَی فرۆشراو و دروستكراو و نەخشكراو لە چینەوە بۆ ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بێت، گریك دەڵێت: بەشەو رۆژێكدا تۆ ناتوانیت سێ ملیار كەس بێنێتە ناو ئابووری جیهان بەبێ دەرئەنجامێكی گەورە بە تایبەتی لە سێ كۆمەڵگای جیاوازەوە وەك (هیندستان و چین و روسیا) كە جگە لەوەی خاوەنی كلتوورێكی زانستی دەوڵەمەندن لەگەڵ ئەوەشدا پێشەنگیشن لەو بوارەدا. بۆیە هیچ گەرەنتیەك نییە كە ئەمریكایی یان ئەوروپاییە رۆژئاواییەكان لە رابەرایەتی كردن و لە پێشەنگكردنی جیهان بەردەوامبن. دیارە ئێستا یاریزانی نوێ وردە وردە دێنە ناو گۆڕەپانەكەوە، چونكە ئەوان بارسووكن لە هەر میراتێكدا كە بۆیان دێت یاخوود با بڵێین ئەوەندە دواكەوتووبن كە بتوانن كە یەكسەر پاز بدەن بۆ گەیشتن بە تەكنەلۆژیا نوێكانەوە، بێ ئەوەی نیگەرانیان لەو هەموو تێچووە قورسانەی سیستەمە كۆنەكانی هەبێت. كەواتە ئەوان دەتوانن زۆر بە خێرایی خۆیان لەگەڵ دوایین ئاستی پەرەسەندووی تەكنەلۆژیا رابهێنن، هەربۆیە ئێستا لە چین بەكارهێنانی مۆبایل لە ئەمریكا زیاترە، تۆمای فریدمان بۆ راستی ئەو لێكدانەوەی ناوەرۆكی دوو گفتوگۆمان بە نموونە بۆ دێنێتەوە، یەكیان لەگەڵ هەندێ لە بەرپرسانی كۆمپانیای مایكرۆسۆفت بوو كە دەستیان لە دانانی سەنتەر لێكۆڵینەوە كە لە ساڵی (1998) ئەنجامدراوە هەبووە، دوای ئەوەی مایكرۆسۆفت چەند تیمێكی بۆ وڵاتی چین نارد بۆ تاقیكردنەوەی (**I.Q** یاخود **Intelligence Ouotient**" واتا "كۆئەنجامی زیرەكی" بە مەبەستی بەهێزكردنی و پاڵپشتیركردنی زیرەكترین كەس لە كوێ (1.3) ملیار لە خەڵكی چین لە كوێ دوو هەزار خوێندكاری كۆلیژی زانست و ئەندازیاری پلە بەرزی چینی كە دەرچوبوون، مایكرۆسۆفت بیست خوێندكاری بە كرێگرت، لەو پێشبركێیەدا تیمی سەنتەرەكەی ئاسیا چالاكترین تیمی بەرهەم هێنەری كۆمپانیایەكە بووە، بۆیە فریدمان پێمان دەڵێت تۆ كە بیست كەست لەنێوان ملیارێك و سێسەد ملیۆن كەسدا هەبێت بێگومان زۆرانێكیتر وەك ئەوانەش هەن كە ئێستا خەریكی بەدەست هێنانی زانستن.
گفتوگۆكەی دیكە لەگەڵ "راجیش راو" بووە كە بەڵێندەرێكی گەنجی هیندییە و كۆمپانیای بەرهەمهێنانی یاری ئەلكیترۆنی لە بانگالۆر داناوە، كە ئەمرۆكە ئەو كۆمپانیایە ماڧ بەكارهێنانی وێنەكانی (شارلی چاپلین)ی لە یاریە ئەلیكترۆنییەكانی ناو مۆبایلی بەدەستە. تۆماس فریدمان دەڵێت: راو بە منی گوت: ناتوانین پشوو بدەین، پێم وایە ئەوەی ئێستا لە حاڵی ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا روودەدات هەمووی دەرئەنجامی پشوودان بووە، تكایە سەیری ئێمە بكە من خەڵكی هیندستانم پێشتر ئێمە تەواو لە ئاستێكی جیاوازدا بووینە لە رووی بازرگانی و تەكنەلۆژیاوە لەگەڵ ئێوەدا، بەلاَم كاتێك كە بینیمان ژێرخانێكمان هەیە كە جیهانی بۆمان بچوككردۆتەوە، ئێمە هەوڵماندا زۆرترین سوود لەو جیهانە وەرگرین، بینیشمان كە چۆن دەتوانین سوود وەرگرین، بەرەو پێشەوەش چوین، ئەوەی ئەمرۆكەش دەیبینیت بێگومان بەرهەمی ئەو رۆژەبووە.
تۆماس فریدمان دەروازەیەك بۆ متمانەبوونی هێزی كار جێدەهێڵێت و كۆمەڵگای بەرهەمهێنەر بۆ گەلانێكی زیندوو پێناسە دەكات، فریدمان لە قۆناغبەندی پانكەرەوەكاندا رایدەگەیەنێت كە بونیادە ئابووری و پیشەسازیەكان لەنێو وڵاتدا هانی سەرمایە خۆماڵی و لۆكاڵیەكاندەدات كە ژێرخان و سەرخانی ئابووری نیشتمان ببەنە لوتكە. فریدمان بەردەوام دەبێت و دەڵێت: ئەگەر هاوتەریبییەك لەگەڵ ئەم ساتە مێژوییەی ئەمریكا هەبێت، ئەو ساتی لوتكەی شەڕی سارده یاخوود ساڵانی (1957) كە یەكێتی سۆڤیەت لە پێشبركێی بۆشایی ئاسماندا بە ناردنی مانگی دەستكردی "**Sputnik**" بە پێش ئەمریكا كەوت، ئەوسا گەورەترین بەرەنگاربوونەوە لەلایەن ئەوانەوە هات كە دەیانویست دیوارێك بونیاد بنێن، ئەمرۆكەش گەورەترین بەرهەنگاربوونەوە لە بەردەم ئەمریكا ئەوەیە كە هەموو ئەم دیوارانە روخێندران و خەڵكێكی زۆر دەتوانن پێشبركێی و هاوكاری راستەوخۆمان لەگەڵ بكەن.
فریدمان پێی وایە لە جیهانی ئەوسا بەرەنگاربوونەوەی سەرەكی بریتی بوو لەو لایەنانەی كۆمۆنیستی توندڕەویان پەیڕەودەكرد، یاخود بابڵێین وەك روسیا و چین و كۆریای باكوور، ئەمڕۆكەش بەرەنگاربوونەوەی سەرەكی بەردەم ئەمریكا خۆی لەپەیڕەوكەرانی سەرمایەدارانی توندڕەو دەنوێنێت، كە چین و هیندستان و كۆریای باشوورن، فریدمان لەو

هاوكێشەیەدا دەگاتە ئەو بۆچوونەی كە بڵێت ئامانجی سەرەكی سەردەمی ململانێكان و دۆخی جیهانگیری ئەوسا بونیادنانی دەوڵەتێكی بەهێز بوو, بەڵام ئامانجی سەرەكی ئەمڕۆكەی پرۆسەی بازاڕی ئازاد و فاكتەرە پانكەرەوەكان بونیادنانی تاكێكی بەهێزە, ئەو تاكەی كەخۆی سەنتراليزمی وەدەست هێنانی ژێرخانی ئابووری وڵاتە, تاكێك دەتوانێت گەورەترین گورز لەو ئابووریە مۆنە پۆلییەی ئەمریكا بدات لەژێر سایەی پرسی جیهانگیریدا متبووە.

فریدمان دۆخی قەیرانەكە وابەستەدەكاتەوە لەگەڵ ئەو كەشوهەوایەی كە ئێستا بەهۆی سستی كارگە و هۆكارەكانی بەرهەمهێنانەوە لە ئەمریكا هاتونەتە بەرهەم, ئەو پێی وایە ئەمریكا ئێستاكە لە كارەكتەری بەرهەم هێنەرەوە چۆتە قۆناغی بەرهەنگاربوونەوە, بۆ راستی بۆچوونەكەشی تۆماس فریدمان راو سەرنجی خاتوو جاكسن بە نموونە دەهێنێتەوە كە یەكەم ژنە ئەمریكایی ڕەش پێستە كە بڕوانامەی دكتۆرای لە فیزیا لەلایەن پەیمانگەی (M.I.T)ی ئەمریكایی وەدەست هێناوە دەڵێت: ئەگەر قەیرانەكە چارەسەر نەكرێت ئەوە بۆ زاڵبوون و توانامان لەبواری داهێنان دەبێتە بەرهەنگاربوونەوە, چونكە خودی ئەو توانایە بەردەوامەمان لە بواری بەرهەمهێنان و داهێنانی كاڵاو خزمەتگوزاری و كۆمپانیای نوێ كە سەرچاوەی لەبن نەهاتووی فراوانبوونی چینی مامناوەندە كۆمەڵگای ئەمریكایی لە ماوەی دوو سەدەی رابردوو, ئەم قەیرانە هێمنە بەرهەمی سێ كەلێنە كە ئێستا دووچاری كۆمەڵگای ئەمریكایی بۆتەوە.

یەكەمیان: كەلێنی بەرزخوازییە, چونكە زۆربەی زۆری ئەمریكاییەكان بەبەراوردكردن لەگەڵ گەنجی وزەداری هیندی و چینی دەبینین زۆربەی ئەمریكاییەكان زۆر تەوەزەلن.

لەو بارەیەوەش "دێڤد رۆسكۆڤ" كارمەندی پێشووی وەزارەتی بازرگانی لە سەردەمی ئیدارەی كلینتۆندا دەڵێت: ئەو دەسەڵات و هەیمەنەتی كە پێویستە خۆمانی لێ دەربازبكەین بێگومان ئەو خۆ بە زلزانینەمان لەبەرامبەر جیهاندا.

دووەمیان: كەلێنێكی دیكەی مەترسیدارمان لەبواری ژمارە هەیە, چونكە كەمتەرخەمین لە دروستكردنی ژمارەی پێویست لەزاناو ئەندازیاران. فێریش بوینە بۆ پڕكردنەوەی كەموكورتی لەو بوارانەدا ئەو جۆرە پسپۆرانی لە هیندستان و چین بهێنین.

سێهەم: سستی لەبواری پەروەردە و خوێندن كە خەریكە لەلامان پەرە دەستێنێت. فریدمان بۆ دەوڵەمەندكردنی ئەو تەوەرەشی پەنا دەباتە بەر گێڕانەوەی وتەیەكی "بیل گەیتس" خاوەنی كۆمپانیای مایكرۆسۆفت دەڵێت: خوێندن لە خوێندنگاكانی دواناوەندییەكانی ئەمریكا تۆزی لێنیشتووە, كاتێك من بەراوردی خوێندنگاكانی خۆمان لەگەڵ ئەوەی من بینیومە لە وڵاتانی دیكەی پیشەسازی و پێگەیشتوو دەكەم بێگومان ترس و بیم دام دەگرێت لەبارەی ئایندەی هێزی كارمان, لە بواری ماتماتیك و زانستدا هەڵبەتە خوێندكارانی قۆناغی چوارەمی ئێمە لە لوتكەی ڕێزبەندی خوێندكارانی جیهانن, بەڵام قۆناغی لە هەشتەمدا خوێندكارەكانمان لەناوەندی ڕێزبەندیەكەن, لە قۆناغی دوازدەمینیشدا نمرەكانی خوێندكارانی ئەمریكا لە خوارەوەی ئاستی هەموو نەتەوە پیشەسازییەكانەوە دێت, بێگومان رێژەی سەدی كەسانی خاوەن بڕوانامە لە نێوان دانیشتوانی وڵات شتێكی زۆر گرنگە, هەروەها ژمارەكەشیان گرنگە, بۆ نموونە هەر لە ساڵی (2001) دا هیندستان نزیكەی یەك ملیۆن خوێندكاری كۆلێژی ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا زیاتر دەرچواند, چینیش دوو بەرامبەری خوێنكاری خاوەن بڕوانامەی بەكالۆریۆسی هەر لە هەمان ساڵدا دەرچوواندووە, لەگەڵ ئەوەشدا ئەمریكا ئەندازیاری دەرچواندووە, لە دواقسەشیدا خاوەن كۆمپانیای مایكرۆسۆفت گوتی: ئەمریكا لە حاڵی حازردا لە پێشبڕكێی نێودەوڵەتیدا بۆ وەدەستهێنانی زۆرترین و باشترین كرێكاری لێزان خەریكە دەدۆڕێنێت.

تۆماس فریدمان لە كۆتایی ڕاپۆرتە رۆژنامەنووسییەكەیدا كە لە شێوەی كتێب بڵاوی كردۆتەوە ئاماژە بەخۆ ئاگاهێنانەوەیەك ئەكات كە پێویستە گەلانی ئەمریكا هەستی پێبكەن و دەڵێت: دەبێ زوو فریای خۆمان بكەوین, بۆ راهێنانی ئەندازیارێكی باش هەڵبەتە پانزە ساڵمان پێویستە, چونكە بەڕێزان ئەمە بەراستی زانستی رۆكێتە!! بۆیە دایكان و باوكان پێتان دەڵێم یارییەكانی ئەلیكترۆنی "ئەتاری" فڕێ بدەن و تەلەفیزیۆنەكان بكوژێننەوە با منداڵەكانتان كاربكەن, لە بەرامبەر ئەوەدا ئەو راستییە تاڵەتان پێڕادەگەیەنم كە لە جیهانێكی تەخت هەر كەسێك ئەگەر بییەوێت ئاستی ژیانی خۆی باشتر بكات دەبێت كەمێكم خێراتر كاربكات, بۆنموونە لەكاتی پێگەیشتنم دایك و باوكم لەوە راهاتبوون كە پێم بڵێن "تۆم نانی ئێوارەت تەواو بكە" تەماشاكە خەڵكی لە چین لەبرسان دەمرن ", بەڵام دوای ئەو گەشتە دەریاییەم كە بۆ ماوەی ساڵێك لە لێوارەكانی جیهانی تەخت دەسووڕامەوە, من ئێستا بەكچەكەم دەڵێم" كچەكانم ئەركەكانتان تەواوبكەن", چونكە

خەڵك لە چین و هیندستان چاویان بڕیوەتە کارەکانتان لێتان بستێنن" دووبارەش دەیڵێمەوە, ئەمە تاقیکردنەوە نییە, ئەمە سەرەتای قەیرانێکە کە چیتر ئاوا بەهێمنی نامێنێتەوە بۆیە ئابووریناسی زانکۆی ستانفۆرد" "پۆل رۆمێر" راست دەکات کە دەڵێن: قەیران شتێکی ترسناکەو نابێت وا بەئاسانی بەسەرماندا تێپەڕێت.

بەڕێزان ئەمەی خوێنتانەوە کۆی راو سەرەنجە رۆژنامەوانییەکەی (تۆماس فریدمان) بوو لەبارەی رەوشی پێشکەوت و پیشەسازی و ئابووری جیهان کەبە لای فریدمانەوە جیهانی ئێستامان بەهۆی ئەوانەوەی تەخت بووە, فریدمان ئەگەرەکانی بەردەم تەکنەلۆژیا و کارگە پیشەسازییەکانی جیهان بە ململانێیەکی خێرا دەناسێنێت و ئەو ناوچە دابراوەو خەوتووانەی دنیاش کە لە چەند ساڵی رابردوودا وڵاتە پیشەسازییەکانی جیهاندان.

لێرەدا واپێویست دەکات قسەو باسێکیش لەبارەی رەوشی ئابووری و پیشەسازی و تەکنەلۆژی خۆمان بکەین و بپرسین ئاخۆ بارودۆخی ئێمە لە کوێی ئەو رەوشەی جیهاندایە کە فریدمان باسی لێوەدەکات. دیارە فریدمان بە دووچاو سەیری جیهان دەکات.

چاوێك بۆ واقیعی ئێستای ئەمریکایە کە فریدمان بەشێکە لەو ژیارە و خۆی راستەوخۆ هەست بەو مەترسیانە دەکات کە بەرەو رووی گەلانی ئەمریکا دەبێتەوە بۆیە زەنگی مەترسییەکە سەرەتا بە گوێی ئەمریکاییەکان لێدەدات.

چاوی دووەمیش ئاماژەیەکە بۆ پرۆسەی بەرەو پێشەوە چوون و ململانێی بازرگانی و پیشەسازی و کاڵاکان کە ئەو پێی وایە هەموو گەل و نیشتمان و تاکێك توانستی بەرهەمهێنان و برەو پێشەوە چوونی تێدایە بەمەرجێك بەردەوام کاربکات, چونکە هێزی کار لای فریدمان لە بەردەوامبووندایە, ئەو دەڵێت ئەمریکاییەکان زۆرشتیانکرد, بەڵام دواجار پشوویاندا, پرسی پشووش لای فریدمان زیندووکردنەوەی دۆخی متبوون و بێ ئاگابوونە لەنێو گۆڕانکارییەکاندا, هەڵبەتە ئێمەی کوردیش وەك بەشێك لەو جیهانە دەبێت لە خۆمان بپرسین ئاخۆ دەبێت ئێمە چ بکەین بۆ ئەوەی بگەینە ئاستی ئەو وڵاتە پێشکەوتووانە, بێگومان ئەمە ئەو پرسیارو گومانەیە دەبێت هەموو لایەکمان وەڵامی بدەینەوە.

ئەم بابەتە بە دوو بەش لە رۆژنامەی کوردستان راپۆرت ژمارە 142 – 143 بڵاو بۆتەوە ...